

კლასტერები, როგორც აბრობიზნესის განვითარების ფაქტორი და მისი ჩამოყალიბების პირობები

ბადრი გიჩაია

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, საქართველო

საკვანძო სიტყვები: კლასტერი, ეკონომიკური პოლიტიკა, ტექნოლოგიური ჯგუფები, კონკურენცია

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს დარგობრივი კლასტერების შექმნა, რომელიც გამიზნულია სახელმწიფოს კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ. ცნობილი მკვლევარის მ. პორტერის განმარტების თანახმად „კლასტერი არის გეოგრაფიულად მებობელი ურთიერთდაკავშირებული კომპანიებისა და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ჯგუფი, რომლებიც მოქმედებენ განსაზღვრულ სფეროში და ახასიათებთ ურთიერთშემავსებელი ერთობა, საზიარობა“. კლასტერის ტერიტორიული მოქმედების ზონა შესაძლოა ვარიირებდეს ერთი ქალაქისა ან რეგიონის სამეწარმეო ჯგუფსა და ქვეყნის ან თუნდაც რამდენიმე მებობელი ქვეყნის ჯგუფს შორის. კლასტერებს გააჩნიათ განსხვავებული ფორმა სიღრმისა და სირთულის მიხედვით, თუმცა კლასტერთა უმრავლესობა მოიცავს: „მზა პროდუქციის“ ან სერვისის კომპანიებს, წარმოების სპეციალიზირებული ფაქტორების მიმწოდებლებს, მექანიზმებისა და ნაწარმის დამაკომლექტებლებს, მომსახურეობით სერვისს, ფინანსურ ინსტიტუტებს, ფირმებს თანმხლებ დარგებში; სამთავრობო სტრუქტურები, რომლებიც არსებით გავლენას ახდენენ კლასტერზე, შესაძლოა განხილულ იქნან როგორც მისი ნაწილი. [3, გვ. 215].

კონკურენტუნარიანობის ფორმირების ეკონომიკური პროცესების შესწავლისათვის კლასტერული მიდგომა რიგ სხვა თეორიებშიც გამოიყენება. ე. ლიშერი განიხილავდა მაღალი დონის კორელაციური ექსპორტის კლასტერებს ვაჭრობის ანალიზისას ეროვნულ დონეზე. ფრანგი მეცნიერები ი. ტოლენადო და დ. სოლიე ტექნოლოგიური სექტორების ჯგუფის ასაღწერად გამოიყენებდნენ ცნებას „ფილიერი“. ფილიერების ფორმირების გამომწვევი მიზეზი იყო ერთი სექტორის მეორეზე დამოკიდებულება ტექნოლოგიური თვალსაზრისით. ამგვარად, ფილიერი წარმოადგენს კლასტერების უფრო ვიწრო ინტერპრეტაციას, რამეთუ ისინი ეფუძნებიან კლასტერების წარმოშობის ერთ-ერთ კრიტერიუმს — დარგებსა და ეკონომიკის სექტორებს შორის ტექნოლოგიური კავშირების დამყარებას პოტენციური უპირატესობების რეალიზაციისათვის. კლასტერული მიდგომა ასევე გამოიყენება შვედი თეორეტიკოსების ნაშრომებში. მათი კლასტერული თეორია უმთავრესად ფორმირდება ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურაზე, უფრო ზუსტად კი მსხვილი მრავალეროვნული შვედური კორპორაციების ურთიერთკავშირის შესწავლაზე. თანამედროვე თეორიები კონკურენტუნარიანობის განვითარების შესახებ გამო-მუშავებულია კლასტერების საფუძველზე ბ. ფელდმანის

მიერ. მოცემული თეორიების უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი ეყრდნობიან სხვადასხვა ქვეყნებში დივერსიფიცირებული ფორმების ფართო ემპირიულ კვლევებს [5, გვ. 35].

მოცემული კვლევებიდან გამომდინარე, შედარებით უპირატესობების დინამიკის ასახვით, კლასტერები ფორმირდებიან, ფართოვდებიან, ღრმავდებიან, თუმცა დროთა განმავლობაში შესაძლოა პირიქით მოხდეს და შევიწროვდნენ ან საერთოდ დაიშალონ. კლასტერების ამგვარი დინამიურობა არის კიდევ ერთი უპირატესობა ეკონომიკური სისტემის სხვა ორგანიზაციულ ფორმებთან შედარებისას. დროთა განმავლობაში ეფექტურად მოქმედი კლასტერები ხდებიან მსხვილი ინვესტირებისა და ხელისუფლების მუდმივი ყურადღების საგანი ანუ კლასტერი ხდება უფრო მეტი, ვიდრე მისი ნაწილების უბრალო ჯამი. უმეტესწილად კლასტერის ცენტრად გვევლინება რამდენიმე ძლიერი საწარმო, ამასთანავე მათ შორის ნარჩუნდება კონკურენტული ურთიერთობები. მეტოქეების, მყიდველებისა და მიმწოდებლების კონკურენცია ხელს უწყობს წარმოების ეფექტური სპეციალიზაციის ზრდას. ამასთანავე, კლასტერი ასაქმებს მრავალ წვრილ ფირმასა და მცირე საწარმოს. გარდა ამისა ორგანიზაციის კლასტერულ ფორმას მივყავართ ინოვაციის განსაკუთრებული ფორმის წარმოშობამდე — „ერთიან ინოვაციურ პროდუქტამდე“. კლასტერში ვერტიკალური ინტეგრაციის საფუძველზე გაერთიანება აყალიბებს არა მხოლოდ სხვადასხვა მეცნიერული და ტექნოლოგიური გამოგონებების სპონტანურ კონცენტრაციას, არამედ ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების გავრცელების განსაზღვრულ სისტემას. ამასთანავე, გამოგონებების ინოვაციად და ინოვაციის კონკურენტულ უპირატესობად ეფექტური ტრანსფორმაციის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს კლასტერის ყველა მონაწილეს შორის მდგრადი ურთიერთობის ფორმირება.

ამგვარად, თანამშრომლობა ხდება სულ უფრო აუცილებელი, თუმცა ის არის გარკვეული საფრთხის მატარებელიც — მას ახლავს დამოუკიდებლობის დაკარგვის შესაძლებლობა (ბაზარზე დამოუკიდებელი მოქმედების შესაძლებლობა, ახალი საქონლისა და პროდუქციის დამოუკიდებლად გათავისება და ა.შ.).

დღეისათვის შეიძლება გამოვყოთ კლასტერული განვითარების სამი ძირითადი „ცენტრი“, კერძოდ: ჩრდილო-ამერიკული, დასავლეთევროპული და აზიური. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო არამარტო ხელს უწყობს კლასტერების ფორმირებას, არამედ თვითონვე გვევლინება კლასტერის მონაწილედ. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთის მთავრობამ

ბიოტექნოლოგიური ფირმების განთავსების ადგილად გამოყოფილი უდინურების, ოქსფორდისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ინგლისის რაიონები. ნორვეგიაში მთავრობა ასტიმულირებს თანამშრომლობას კლასტერის „საზღვაო მეურნეობის“ ფირმებს შორის. ფინეთში განვითარებულია სატყეო მეურნეობის კლასტერი, რაც მოიცავს მერქნისა და მერქნოვანი პროდუქციის, ქაღალდის, ავეჯის, პოლიგრაფიული და მასთან დაკავშირებული ალტურვილობის წარმოებას. მოცემულ კლასტერში ფირმების მჭიდრო ურთიერთქმედება ცოდნის გავრცელების მხრივ კონკურენტულ უპირატესობას ანიჭებს მათ ძირითად სავაჭრო მეტოქეებთან მიმართებაში. ექსპერტების შეფასებით, ფინეთი ლიდერია კვლევითი და ტექნოლოგიური კოოპერაციის დონით.

ამგვარად, მიუხედავად მიდგომების სხვადასხვაობისა, ევროპის ქვეყანათა უმრავლესობამ გამოიმუშავა საკუთარი კლასტერული სტრატეგიები.

დაჩქარებული ინდუსტრიული განვითარება საჭიროებს აგრომრეწველობის განვითარების სათანადო ტემპებს, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს მოსახლეობის კვებითი მომარაგება. სოფლის მეურნეობის წარმოების ვარდნა, სოფლის მეურნეობის მწარმოებელთა დანაკარგები ხელს უშლის მოსახლეობის ისეთი სურსათ-სანოვავით უზრუნველყოფას, როგორცაც მოითხოვს სოციალურ-ეკონომიკური გარემოება. დადგენილ იქნა, რომ სოფლის მეურნეობის რეგიონს შეუძლია ეფექტური განვითარება იმ შემთხვევაში, როდესაც დამხმარე და მონათესავე დარგები მეტნაკლებად დაჯგუფებულ არიან რეგიონში და ქმნიან კლასტერს. მონათესავე დარგებს შეეგვიძლია მივაკუთვნოთ ის დარგები, რომლებიც აწარმოებენ და გადაამუშავებენ საკვებ პროდუქტებსა და სოფლის მეურნეობის ნედლეულს. დამხმარე დარგებს მიეკუთვნება ის დარგები, რომლებიც ქმნიან პირობებს მონათესავე დარგების ფუნქციონირებისათვის.

დარგების ურთიერთქმედება, მათი სინერგეტიკული ეფექტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რეგიონულ დონეზე, სადაც უნდა ჩამოყალიბდეს ე.წ. კლასტერი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ე.წ. „ზრდის წერტილების“ გამოაშკარავება და მხარდაჭერა. აგრომრეწველობის ზონების „ზრდის წერტილებად“ შეიძლება ჩაითვალოს დასახლებული პუნქტები, სადაც განლაგებულია სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი საწარმოები, მეცხოველეობისა და მეთესლეობის მეურნეობები, რეპროდუქციული მეღორეობისა და მეფრინველეობის საწარმოები, სამეცნიერო, საცდელი და სასწავლო მეურნეობები. აგრომრეწველობის ზონების ორგანიზება ხდება იმ ტერიტორიებზე, სადაც კარგადაა განვითარებული სოფლის მეურნეობა და წარმოების ინფრასტრუქტურა ან იქ, სადაც არსებობს მისი განვითარების პერსპექტივა. ადმინისტრაციული რაიონების მცირე ზომის ტერიტორიებიდან გამომდინარე, აგრომრეწველობის კლასტერების ორგანიზება მიზანშეწონილია რაიონთაშორის საფუძველზე.

ამგვარად, კლასტერების შექმნა შეიძლება ინიცირებულ იქნეს გეოგრაფიული პრინციპით ანუ იქ, სადაც შეიმჩნევა ანალოგიური საწარმოების მაღალი კონცენტრაცია, როგორც

პროდუქციის წარმოების, ასევე ორგანიზაციის პრინციპების მიხედვით. კლასტერების ჩამოყალიბება გეოგრაფიული პრინციპის მიხედვით საშუალებას იძლევა გაიზარდოს სინერგეტიკული ეფექტი მსგავსი საწარმოების არსებობით, რომლებიც მონაწილეობენ არა მხოლოდ ძირითად ტექნოლოგიურ ჯაჭვში, არამედ ემსახურებიან ძირითად საწარმოებსაც. აქედან გამომდინარე იქმნება ადგილობრივი ინოვაციური ეკონომიკა, რომელიც მიმართულია შემზღვეული რაოდენობის პროდუქციის წარმოებისაკენ კლასტერის ჩარჩოებს მიღმა.

ხარჯების შემცირების ეფექტსა და ერთმანეთის მახლობლად განლაგებული ფირმების საქმიანობის გაერთიანების შედეგად წარმოებრიობის გაზრდას უშუალოდ აგლომერატს უწოდებდა. მოგვიანებით მაიკლ პორტერმა შემოიტანა ცნება ინოვაციური კლასტერისა, როგორც „გეოგრაფიულად გაერთიანებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიები, რომლებიც არამარტო ერთმანეთის კონკურენტები, არამედ თანამშრომლებიც არიან“. აბრი, რომელიც ჩადებულია კლასტერის განმარტებაში და რომელიც განსაზღვრავს კლასტერის უპირატესობას ბაზრის ორგანიზაციის ტრადიციული აღქმის წინაშე, მდგომარეობს არამარტო ფორმალურ, არამედ უმეტესწილად არაფორმალურ ურთიერთობაში საწარმოებს შორის, რომლებიც კლასტერში შედიან, რაც ქმნის ხელსაყრელ ეფექტს, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ყველა საწარმოზე. საწარმოების გარდა კლასტერების შემადგენლობაში შედის ტერიტორიული განათლების სოციუმი, რომელიც კლასტერს ქმნის. ეს ქმნის დამატებით ორმხრივად მომგებიან ურთიერთობებს საწარმოებსა და მოსახლეობას შორის.

კლასტერული ანალიზი მოიცავს ოთხ ურთიერთდამოკიდებულ ეტაპს:

პირველ ეტაპზე აუცილებელია განისაზღვროს კლასტერის საწარმოთა განვითარების ძირითადი მიმართულებანი: უმთავრესი მონათესავე და დამხმარე დარგები. კლასტერის მონაწილენი უნდა იკვებდნენ მისი შექმნით და არა აკვებდნენ კონკურენციის ზრდასთან ერთად;

მეორე ეტაპზე საჭიროა ბუნებრივი და ადმინისტრაციული დარაიონების გამოყენებით შეფასდეს ბუნებრივ-კლიმატური პირობები და მათი ვარგისიანობა კლასტერის შექმნის მიზნებისათვის;

მესამე ეტაპი საჭიროებს იმის განსაზღვრას თუ როგორი საწარმოები უნდა იქნენ ჩართულნი კლასტერის სტრუქტურაში;

მეოთხე ეტაპი მოიცავს კლასტერის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრას. კლასტერის შექმნის აბრი იმაში მდგომარეობს, რომ მიეცეს მას განსაკუთრებული თვისებები, რომელთა მეშვეობითაც კლასტერის მონაწილენი შეძლებენ საკუთარი და კლასტერის განვითარებისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიღებას.

საქართველოს აგრარულ სექტორს თავისი განვითარების უდიდესი პოტენციალი გააჩნია, რომლის ეფექტიანად გამოყენების პერსპექტივები რეგიონალური აგრარული კლასტერების შექმნითაა შესაძლებელი. კლასტერების სახით ქვეყნის რეგიონებში უნდა ჩამოყალიბდეს მყობრი სისტემა

წარმოებიდან მომხმარებელამდე, რომელიც იქნება დიდი ეფექტის მომცემი დარგებისა და შესაბამისად ინფრასტრუქტურის ოპტიმალური თანაფრადობით, კონკურენციის მაღალი დონით, რომლის როლს მსხვილი ფირმა შეასრულებს [გვ., 53-54].

ამგვარად, დღესდღეისობით აუცილებელია შეიქმნას

ინოვაციური მიდგომები, რომლებიც საშუალებას მოგვცემენ ეფექტურად გამოვიყენოთ არსებული რესურსები და წარმატებით დავუპირისპირდეთ ნეგატიურ შიდა ფაქტორებს. კლასტერების შექმნა საუკეთესოდ პასუხობს დროის მოთხოვნებს დღევანდელი საქართველოს ეკონომიკაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм и демократия: Пер. сангл. / Под.ред. В.С. Автономова. – М.: Экономика, 1995. – 540 с.
2. Портер М.Э. Конкуренция: Пер. с англ.– М.: Вильямс, 2006. – 608 с.
3. Романова О.А., Лаврикова Ю.Г. Кластерное развитие экономики региона: теоретические возможности и практический опыт // Экономика региона. – 2007. – № 3. – С. 40 – 51.
4. Feldman V.P., Audretsch D.B. Innovation in Cities: Science based Diversity, Specialization and Localized Competition // European Economic Review. – 1999. – № 43. – P. 31 – 39.
5. Leamer E.E. Sources of International Comparative Advantage: Theory and Evidence // Cambridge, MIT Press, 1984.
6. გეზბაია, ბ., დევაძე ა., აგროტუიზმის კონკურენტუნარიანობის ამალღების საკითხისათვის. ჟურნალი მეცნიერება და ცხოვრება 1 (5), თბილისი 2012, გამომცემლობა თობალისი. გვ., 88-94.
7. ყორღანაშვილი ლ., კლასტერიზაცია, როგორც რეგიონებისა და მცირე ბიზნესის განვითარების საშუალება. მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მიმართულებები რეგიონების აგროსამრეწველო სექტორში. ბათუმი 2007 წ. გვ., 53-54.
8. ხარაიშვილი ე., გეზბაია ბ., რეგიონული განვითარების კლასტერული სტრატეგიები საქართველოში, სამეცნიერო ინფორმაციული ჟურნალი მეცნიერება და ეკონომიკა, №1(5) 2011 წ. http://company-nm.com/ru/journal/archive/2011_jan/

CLUSTERS AS A FACTOR OF AGRIBUSINESS DEVELOPMENT AND CONDITIONS OF ITS FORMATION

BADRI GECHBAIA

Academic Doctor of Economics,
Batumi Shota Rustaveli State University Associate Professor, Georgia

KEYWORDS: CLUSTER, ECONOMIC POLICY, TECHNOLOGY GROUPS, COMPETITION

SUMMARY

The rapid industrial development demands the corresponding rate of the agricultural development in order to ensure the reliable food supply for the population. The fall of the agricultural industry, the unprofitability of the agricultural producers do not allow to solve the mission of reliable

food supply correspondingly with the social-economical situation.

It was stated that an agricultural region may be developed effectively only in case of more or less grouped system of supporting and relational branches that form the clusters in the region.